

Paweł Broda

Kształcenie uczniów uzdolnionych i opieka nad nimi

Nauczyciel i Szkoła 1 (49), 71-78

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł BRODA

Zespół Szkół ZDZ w Ustroniu

Kształcenie uczniów uzdolnionych i opieka nad nimi

Słowa kluczowe

Kształcenie uczniów uzdolnionych, zainteresowania, praca z uczniem uzdolnionym kierunkowo.

Streszczenie

Kształcenie uczniów uzdolnionych i opieka nad nimi

Artykuł przedstawia ważny problem edukacji uzdolnionych uczniów w warunkach polskich. Wskazuje na czynniki, które decydują o postępie zainteresowań i uzdolnień uczniów. Podkreśla funkcje nauczyciela w budzeniu i rozwijaniu talentów uczniów w procesie nauczania. Zwraca uwagę na ogromne znaczenie rodziny i środowiska lokalnego w zakresie wspierania i wysiłku szkoły. W artykule przedstawiono niektóre przedsięwzięcia prowadzone przez szkoły w zakresie rozwijania zainteresowań i pasji dzieci i młodzieży.

Key words

Education of gifted students, interest, working with gifted student directionally.

Summary

Educating and taking care of talented pupils

Article shows an important educational problem of talented students in Polish conditions. It talks over factors which are decisive on progress of interests and students' talents. It emphasizes teacher's functions in awaking and developing student's talents in education process. It points out the great importance of family and local environment in supporting and school's effort. The article presents some endeavors runned by universities in range of developing interests and passions of children and youth.

Wstęp

Szkolnictwo nasze w ostatnich latach stało się przedmiotem ożywionej dyskusji w różnych środowiskach. Tworzy się szkoły otwarte, dające możliwość wszechstronnego rozwoju zainteresowań i kształcenia zdolności młodzieży, wprowadza nowe formy nadzoru pedagogicznego i pomocy nauczycielowi, modyfikuje programy nauczania, wprowadza nowe podstawy programowe dla poszczególnych przedmiotów, a dzieci 6-letnie rozpoczynają naukę szkolną.

Te korzystne zmiany pozwoliły wysunąć na pierwsze miejsce spośród zagadnień nurtujących nauczycieli ważny problem zindywidualizowanej pracy z uczniami uzdolnionymi. Problematyka ujawniania, wyławiania oraz zapewnienia wybitnym uzdolnionym jak najlepszych warunków kształcenia i rozwoju

stała się także przedmiotem szerokiego zainteresowania społecznego, nie tylko nauczycieli.

Badanie uzdolnień uczniów i właściwego kierowania tymi uzdolnieniami nie jest problemem nowym. W naszym kraju pewne próby zostały poczynione i przedstawione w pracy E. Claparéda¹.

Głosy pedagogów, psychologów, nauczycieli praktyków, jak również publicystów i polityków przekonują o potrzebie zajmowania się problematyką ucznia uzdolnionego. Podają również konkretne propozycje pracy na zajęciach lekcyjnych i pozalekcyjnych.

Ambicja zapewnienia edukacji dla wszystkich sprawiła, że zaniedbano potrzeby uczniów bardzo zdolnych i traktowano w jednakowy sposób uczniów o różnych uzdolnieniach.

Minister Edukacji Narodowej Katarzyna Hall podczas inauguracji Roku Odkrywania Talentów powiedziała, że „w każdym uczniu drzemie jakiś talent i ogłosiła rok szkolny 2010/2011 Rokiem Odkrywania Talentów”².

Kształcenie uczniów uzdolnionych to nie moda, ale konieczność, jeśli myślimy o wdrażaniu nowych technologii i rozwoju gospodarki wolnorynkowej. Gospodarowanie zdolnościami młodego pokolenia wydaje się dziś umiejętnością, bez której nie można dobrze rządzić krajem.

Warunki, w jakich żyjemy, są zupełnie niepodobne do warunków poprzednich pokoleń. W porównaniu z niedawną przeszłością są one nie tylko o wiele pełniejsze, ale i powszechne dzięki dokonaniom w tym czasie przemianom ustrojowym i społeczno-ekonomicznym.

Dalszy rozwój i postęp wymaga od każdego pracownika wysokich kwalifikacji zawodowych i przygotowania do udziału w nowoczesnych procesach produkcyjnych.

Czynniki decydujące o rozwoju zainteresowań i uzdolnień

Czynniki decydujące o rozwoju zainteresowań i uzdolnień można podzielić na dwie podstawowe grupy. Są to:

- czynniki biopsychiczne, do których zaliczamy: wysoką inteligencję ogólną, dobrą kondycję fizyczną i psychiczną, łatwość uczenia się, cierpliwość i systematyczność w pracy szkolnej i pozalekcyjnej, zainteresowanie przedmiotem;
- czynniki społeczno-pedagogiczne, a wśród nich: dobrą organizację pracy lekcyjnej i pozalekcyjnej w szkole, pracę pod kierunkiem doskonałych specjalistów przedmiotowych, korzystne warunki materialne, intelektualną atmosferę domu rodzinnego oraz sprzyjającą atmosferę panującą w zespole klasowym.

---

¹ E. Claparédé, *Jak rozpoznawać uczniów uzdolnionych*, Lwów Warszawa 1932.

² Inauguracja Roku Odkrywania Talentów miała miejsce 30 września 2010 roku w Centrum Nauki Kopernik w Warszawie.

Praca z uczniem zdolnym i zainteresowanym

Realizacja wielorakiej funkcji zreformowanej szkoły, zwłaszcza funkcji kształcąco-wychowawczej, wymaga zmiany dotychczasowego stylu pracy dydaktycznej:

- w zakresie kształcenia – z podawania wiadomości przez nauczyciela i biernego ich opanowywania przez uczniów na styl charakteryzujący się aktywnością uczniów, ich nastawieniem na samodzielne kształcenie przy pomocy nauczyciela;
- w sferze wychowawczej – na położeniu akcentu na wielostronną działalność uczniów: naukową, społeczną, artystyczną, techniczną, sportową i inną.

W krytycznych ocenach szkoły wskazuje się najczęściej na przedładowane programy i przeciążonych pracą domową uczniów oraz na fakt większego zainteresowania pedagogów teorią edukacji permanentnej, która w zasadniczy sposób powinna zmienić funkcję szkoły.

Nowoczesne wykształcenie ogólne nie polega na opanowaniu wiedzy o charakterze encyklopedycznym. Chodzi o zdobycie wiedzy użytecznej w procesie rozwijania osobowości, pomagającej w rozwiązywaniu problemów w życiu praktycznym, w działalności społecznej, politycznej, zawodowej i kulturalnej.

Na tym tle szczególnie rola przypada szkole w zakresie organizacji pracy opartej na wszechstronnej znajomości uzdolnień uczniów, jak również opiece nad tymi uczniami o zainteresowaniach i uzdolnieniach kierunkowych. Chodzi o to, aby uczniów tych odkryć, rozwijać i właściwie ukierunkowywać do zawodów niezbędnych naszej dynamicznie rozwijającej się gospodarce narodowej.

Jednym z głównych priorytetów każdej szkoły powinno stać się opracowanie i wdrażanie programów stymulujących, które oferowałyby bogaty wybór możliwości pogłębiania wiedzy odpowiadający potrzebom uczniów najzdolniejszych na różnych szczeblach.

Jako nauczyciel, na podstawie prowadzonych przeze mnie wieloletnich obserwacji mogę stwierdzić, że wielu uczniów zdolnych, pochodzenia robotniczego i chłopskiego wskutek nieświadomości rodziców, warunków materialnych oraz środowiskowych marnuje się bezpowrotnie dla naszej ojczyzny. Zainteresowania trzeba budzić, i to bardzo umiemytnic, już od najmłodszych lat, ażeby w następnych latach się rozwinęły.

Problem wyławiania i rozwijania zainteresowań od pewnego czasu jest dostrzegany przez uczelnie wyższe: „Dr Jerzy Jarosz, dziekan Uniwersytetu Śląskiego Dzieci, przypomina, że pierwsze wykłady dla maluchów zaczął prowadzić niemiecki Uniwersytet w Tybindze w 2002 roku. Na Uniwersytecie Śląskim maluchy rozpoczynają po raz drugi. Pomysł jest coraz popularniejszy, a zainteresowanie olbrzymie. Wypełnia lukę w kształceniu, którą zostawia system edukacyjny. W szkołach jest tylko przekazywana wiedza, my staramy się inspirować i rozbudzać pasję dzieci”³.

³ www.katowice.gazeta.pl, 11 października 2010 roku.

Inauguracja drugiego już roku akademickiego Uniwersytetu Śląskiego Dzieci nastąpiła 9 października 2010 roku w auli Wydziału Nauki o Ziemi. Przybyło na nie 600 dzieci, najmłodsze ma pięć–sześć lat. Inauguracyjny wykład o dinozaurach prowadził dr Andrzej Boczarowski.

W maju 2007 roku powstał Uniwersytet Dzieci w Krakowie, jego twórcą jest Fundacja Paideia. Oferuje dzieciom w wieku od 6 do 14 lat wzorowaną na wykładach i warsztatach akademickich edukację w Krakowie, Warszawie, Olsztynie i we Wrocławiu. Patronat nad zajęciami objęły prestiżowe uczelnie tych miast. Podobnie Unikids w Bielsku-Białej uruchomił Uniwersytet Dziecięcy dla dzieci od 6 do 12 lat, wykłady odbywają się 1 lub 2 razy w miesiącu w auli wykładowej i trwają ok. 1,5 godziny. Sieć tej działalności została rozszerzona i obejmuje m.in. Zieloną Górę, Gorzów Wielkopolski, Lublin, Gliwice, Bytom, Legnicę, Brzeg, Jaworzno.

Można postawić pytanie: czy wysyłanie dzieci na uniwersytet nie odbiera im dzieciństwa? A może w ten sposób sami rodzice realizują swoje niespełnione ambicje? Trudno jednoznacznie, bez przeprowadzenia wnikliwych badań ocenić ten stan.

W dzisiejszej szkole uczeń uzdolniony, znajdujący się w klasie rówieśników o mniejszych uzdolnieniach, przy panującym przeładowaniu liczebnym klasy bywa z konieczności często zaniedbywany. Nauczyciel bardzo często w trosce o uczniów przeciętnych i mniej zdolnych powstrzymuje rozwój jednostek uzdolnionych, tracąc ich zainteresowanie nauką oraz właściwe tempo indywidualnego rozwoju. Uczniowie ci niejednokrotnie z czasem schodzą do poziomu uczniów przeciętnych, a zarazem w odczuciu nauczycieli – trudnych. Dlatego nauczyciel winien starać się uaktywnić ucznia, podtrzymywać i rozwijać jego zainteresowania kierunkowe, jak również samodzielność w wykonywaniu zaprojektowanych prac oraz w swobodzie formułowania swoich myśli.

U dziecka poniżej dziesiątego roku życia spotykamy się raczej z zainteresowaniami ogólnymi, co nie oznacza, że już wcześniej nie budzą się zainteresowania względem pewnych przedmiotów⁴. Około piętnastego roku życia ostatecznie kształtuje się zainteresowanie ucznia⁵, dlatego należy pieczołowicie pielęgnować wielostronne zainteresowania oraz budzić i rozwijać zainteresowania kierunkowe. Aby to osiągnąć, należy uczniom pozostawić pewien zakres swobody w pracy pozalekcyjnej według zainteresowań.

Postępowanie z uczniem uzdolnionym winno polegać na ukierunkowywaniu jego samodzielnej pracy z ograniczeniem wykładu nauczyciela do koniecznego minimum. Nauczyciel winien być jak gdyby stymulatorem do samodzielnej pracy, udzielającym stale rad i wskazówek.

Praca z uczniem uzdolnionym kierunkowo winna być prowadzona na dwóch płaszczyznach:

- aby uczeń zdobył minimum wiadomości niezbędnych do ogólnego wykształcenia i mógł rozumieć różne zjawiska przyrody;

---

⁴ M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1965, s. 339.

⁵ Tamże, s. 445-446.

– aby zdobył wiadomości kierunkowe, ugruntowywał je i w szybkim tempie rozwijał.

Odnoszę wrażenie, że drugi kierunek, jako bliższy uczniowi uzdolnionemu, jest na pewno bardzo ważny, jednak bez zrealizowania pierwszego, chyba w wielu przypadkach wprost niemożliwy ze względu na pewne ograniczenia intelektualne.

Odpowiednia strukturalizacja treści może uczynić bardziej interesującym dla uczniów proces zdobywania wiadomości, w którym będą oni odkrywali wiele prawd naukowych, co w rezultacie stanie się dodatkowym czynnikiem wzmacniającym motywację uczenia się. Istnieje konieczność różnicowania treści z uwagi na uzdolnienia i zainteresowania. W ramach przedmiotu obowiązkowego jest to konieczność uwzględnienia pewnej tematyki poszerzającej zakres wymagań do wykorzystania w pracy z uczniem specjalnie zainteresowanym danym zagadnieniem.

Koncepcja programowa dla uczniów wybitnie uzdolnionych w określonych dziedzinach wiedzy, jest jak dotąd jeszcze w stadium dyskusji: czy kształcić ich w oddzielnych klasach specjalnych, czy też przyspieszać ich rozwój wśród ogółu młodzieży przy zastosowaniu specjalnych metod.

Do właściwej pracy z uczniami uzdolnionymi niezbędne są: dobrze zorganizowane pracownie komputerowe z Internetem, biblioteki, czytelnie itp. Biblioteka we współczesnej szkole średniej powinna być tak zorganizowana, aby mogła spełniać funkcję warsztatu pracy ucznia. Bibliotekarz powinien również przy gromadzeniu zbiorów uwzględnić indywidualne zainteresowania i potrzeby czytelnicze uczniów uzdolnionych, ułatwiając im poszerzenie zainteresowań i rozwój ich uzdolnień.

Nauczanie indywidualizujące uczniów uzdolnionych winno być prowadzone również poza zajęciami szkolnymi. Winno tam być miejsce i czas na wskazania lektury podstawowej i uzupełniającej, omawianie przeczytanych według własnych zainteresowań książek, ocenianie wytworów oraz rady przyjacielskie nauczyciela. Ale na to nauczyciel musi mieć czas, ażeby nie tylko na przerwach między lekcjami poświęcał uwagę uczniom zdolnym.

Nie bez znaczenia w efektywnym rozwoju zainteresowań i uzdolnień jest stworzenie właściwego klimatu sumiennej i spokojnej pracy w szkole i w domu. Sądzę, że indywidualne traktowanie ucznia w przyszłości będzie miało miejsce przez cały czas pobytu ucznia w szkole, znajdując swój wyraz nie tylko w formach opikunčných, lecz także w procesie wychowawczo-dydaktycznym, między innymi przez uwzględnienie odrębnego tempa rozwoju i umożliwienie w związku z tym jednostkom zdolnym wcześniejszego przechodzenia do klasy programowo wyższej oraz wcześniejszego kończenia szkoły.

Zgodnie z tendencjami światowymi przyjmując, że w szkole przyszłościowej nauczanie będzie się koncentrowało w audiowizualnych audytoriach i małych pracowniach-laboratoriach przedmiotowych oraz pomieszczeniach do nauczania małych grup i uczenia się indywidualnego.

„Liczne formy kształcenia zindywidualizowanego kładą nacisk na diagnozy osobistych możliwości ucznia i zwiększenia zakresu samokształcenia. Każdy uczeń, w zależności od własnych potrzeb i uzdolnień, ma wyznaczony program

nauki złożony z wiadomości, które powinien opanować, oraz z prac badawczych i ćwiczeń, które ma wykonać indywidualnie bądź w grupie, jest on ponadto zaopatrzony w środki umożliwiające samokontrolę”⁶.

Funkcje wychowawcze i inspirujące wobec uczniów przeważają dziś coraz bardziej nad funkcjami nauczającymi. Zasadnicza zmiana, która musi zajść w kształceniu, wynika z faktu, że podstawowym zadaniem nauczyciela będzie kształtowanie osobowości wychowanka i otwieranie przed nim drogi do rzeczywistego świata.

Tradycyjny zespół klasowy będzie zastąpiony nieliczną grupą uczniów o zbliżonym stopniu uzdolnień, zasobie wiedzy, umiejętności i zainteresowań. Stąd widzę potrzebę zastępowania systemu klasowo-lekcyjnego z tradycyjnym wymiarem czasowym systemem pracy w grupach z preferowaniem samodzielnej pracy w laboratoriach, indywidualnej i zespołowej, seminaryjnej oraz konsultacji, jako najbardziej efektywnych w wyzwalaniu możliwości twórczych jednostek oraz w realizacji życiowych aspiracji ucznia.

Szczególą rolą w kształceniu uczniów uzdolnionych przypada kółkom zainteresowań o celach naukowych. Jest to rozciągnięcie procesu indywidualizowania na grupę uczniów połączonych wspólnotą uzdolnień i zainteresowań.

Przestrzeganie wytycznych resortu oświaty „nauczyć w szkole”, a nie przeciążać uczniów pracą w domu, stwarza większe szanse rozwijania uzdolnień nawet u uczniów słabszych.

Wprowadzenie powszechnej szkoły średniej jest słuszne, bo w tym typie szkoły selekcja jest pełniejsza i społecznie sprawiedliwsza. Każdy uczeń ma takie same szanse rozwoju, gdyż zdolności w tym okresie się utralają, a w wypadku dzieci ze środowiska wiejskiego i robotniczego – dopiero się ujawniają. Dzięki temu uczniowie uzdolnieni, pochodzenia robotniczego i chłopskiego znajdują możliwość dalszego rozwoju w szkołach specjalistycznych, a następnie na studiach wyższych.

Istota sprawy jednak leży w tym – jak pisze J. Szczepański – „czy nauczyciele potrafią wykorzystać potencjał tkwiący w możliwościach uczniów, w ich dążeniach do wybicia się, do stworzenia czegoś ponad przeciętność, do uczynienia swojej szkoły przedmiotem podziwu i dumy. Przynależność do takiej szkoły, pozwala każdemu uczniowi wybić się w miarę posiadanych zdolności i jest silnym bodźcem do pracy. Sądzę więc, że każda szkoła może kształtować własne indywidualne oblicze i wychowywać absolwentów z aspiracjami ponadprzeciętnymi, osiągających ponadprzeciętne wyniki w dorobku życiowym”⁷.

Powstałe licea akademickie to dobry trend w edukacji, który sądzą, że będzie się rozwijał. Licea akademickie to szkoły tworzone przy uczelniach wyższych, np. w Łodzi przy Uniwersytecie Łódzkim i Politechnice Łódzkiej, w Gdyni

⁶ E. Faure, *Uczyć się, aby być*, Raport Międzynarodowej Komisji do Spraw Rozwoju Edukacji, powołanej przez UNESCO w lutym 1971 roku dla zbadania aktualnego stanu oświaty i wychowania w świecie i opracowanie założeń ich przyszłego rozwoju, Warszawa 1975, s. 263.

⁷ J. Szczepański, *Refleksje nad oświatą*, Warszawa 1973, s. 137.

tworzone przy współpracy Urzędu Miasta i uczelni wyższych (Uniwersytetu Gdańskiego, Politechniki Gdańskiej, Akademii Medycznej oraz Akademii Morskiej w Gdyni). W szkole, poza doświadczonymi nauczycielami, zajęcia prowadzą również nauczyciele akademicy. Do szkół tych trafili wybitnie uzdolnieni uczniowie, między innymi finaliści olimpiad centralnych.

W czerwcu 2010 roku pierwsi absolwenci opuścili mury Liceum Ogólnokształcącego Politechniki Łódzkiej, a 98% z nich kontynuuje naukę na Politechnice Łódzkiej na najbardziej obleganych wydziałach.

Minister Katarzyna Hall podczas inauguracji Roku Odkrywania Talentów zaprezentowała stronę internetową⁸, na portalu którego powstanie ogólnopolska mapa pozaszkolnych miejsc odkrywania talentów, promującej instytucje i organizacje, które wspierają uzdolnienia dzieci i młodzieży. Na stronie tej sukcesywnie zamieszczane będą również praktyczne informacje dotyczące organizowanych konkursów i olimpiad przedmiotowych oraz finansowego wsparcia dla najlepszych uczniów.

Ułatwi ona wymianę dobrych praktyk między wszystkimi zainteresowanymi tym problemem, a przede wszystkim pomoże w dotarciu do nich zainteresowanym uczniom oraz ich nauczycielom i rodzicom. Plonem tej inicjatywy winien być wykaz placówek pozaszkolnych w poszczególnych miastach, gminach. Dzięki temu nauczyciele będą mogli wskazać konkretną placówkę swoim uczniom, w których będą mogli rozwijać swoje zainteresowania i pasje.

„Odkrywanie i pielęgnowanie talentów nie jest wyłącznie zadaniem szkoły. Rola rodziny i społeczności lokalnej w wyzwalaniu możliwości uczniów polega na jednoczesnym wspieraniu i uzupełnianiu wysiłków szkoły”⁹.

Rok Odkrywania Talentów nie tylko w pełni wpisuje się w priorytety edukacyjne Unii Europejskiej, ale również wychodzi naprzeciw zaleceniom Rady Europy, w których zwrócono uwagę na specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży o wyjątkowym potencjale intelektualnym oraz podkreślono, jak istotne jest zapewnienie im niezbędnej pomocy i wsparcia.

Należy stwierdzić, że mimo tendencji rozwojowych tak w zakresie problematyki, jak i metodyki, doskonalenie systemu opieki i pracy z uczniem uzdolnionym jest nadal kwestią aktualną i bardzo istotną dla pedagogiki współczesnej.

Bibliografia

- Bandura L., *Uczniowie zdolni i kierowanie ich kształceniem*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1974.
- Broda P., *Wpływ lektur szkolnych na rozwój zainteresowań czytelniczych uczniów na poziomie edukacji wczesnoszkolnej*, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, nr 1–2.

⁸ www.roktalentow.men.gov.pl.

⁹ In'am Al Mufti, *Edukacja jest w niej ukryty skarb: raport dla UNESCO. Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI wieku*, Warszawa 1998, s. 211.

- Broda P., *Możliwości rozwijania zainteresowań i kształtowania pojęć technicznych u dzieci przedszkolnych*, „Nauczyciel i Szkoła” 2010, nr 1–2.
- Claparédé E., *Jak rozpoznawać uczniów uzdolnionych?*, Lwów–Warszawa 1932.
- Fouré E., *Uczyć się, aby być*, Warszawa 1975.
- Gondzik E., *Kariery szkolne uczniów zdolnych*, WPiS, Warszawa 1976.
- Irzyniec M., *O zainteresowaniach dzieci w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1997, nr 4.
- Mufti I. A., *Edukacja jest w niej ukryty skarb: raport dla UNESCO, Międzynarodowej Komisji ds. edukacji dla XXI wieku*, Warszawa 1998.
- Rataj M., *Uzdolnienia, kształcenie, praca*, Warszawa 1975.
- Syska J., *O traktowaniu uczniów szczególnie zdolnych*, Książka i Wiedza, Warszawa 1928.
- Szczepeński J., *Refleksje nad oświatą*, Warszawa 1973.
- Waloszek D., *Edukacja dzieci sześcioletnich w Polsce*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2005.
- Żebrowska M., *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1965.